schakels

de eigen identiteit van de nederlandse antillen

uitgave kabinet van de vice-minister-president – bureau voorlichting – 's-gravenhage

inhoud

Jaargang 1970, NA 56

Omslag: Een 'cai'orgel' tijdens een kinderfeest op Aruba.
Het huis op de achtergrond heeft Indiaanse tekeningen
op de gevel. (foto: R. Debrot)

eigen identiteit

Het kenmerk van het bevolkingspatroon van de Nederlandse Antillen is de heterogeniteit. Sedert de kolonialisatie omstreeks 1650 hebben mensen van tientallen nationaliteiten, van talrijke godsdiensten en rassen er hun huis gehad.
Door de eeuwen heen hebben deze vertegenwoordigers van verschillende cultuurpatronen naast elkaar gewoond en hebben zij cultuurelementen van elkaar overgenomen. Deze samenleving integreerde zich zodanig dat er zelfs bepaalde vormen naar voren kwamen, die men Antilliaanse zou kunnen noemen. Deze zijn de omgangstaal, het Papiamento, en een eigen muziek en dansvorm. Het Papiamento ontwikkelde zich zodanig, dat een Antilliaanse letterkunde in deze taal mogelijk werd.
Dit patroon bleef zich ontwikkelen ondanks de vele buitenlandse invloeden op de bevolking. De officiële taal is in de Nederlandse Antillen het Nederlands, dat ook op school wordt onderwezen. Het Spaans van de nabijgelegen Zuidamerikaanse republieken en het contact met deze landen – hetzij door onderlinge huwelijken, handelsbetrekkingen of reizen – heeft vele raakvlakken met het Papiamento. Het Engels, mede door de vestiging op Aruba van een Amerikaanse olieraffinaderij, heeft er gemakkelijk toegang.
Maar het zijn misschien juist deze vele buitenlandse invloeden, die het 'Antilliaanse' eigen vitaliteit en souplesse hebben gegeven om zich staande te houden en zich verder te ontwikkelen.
In 1954 werden de Nederlandse Antillen zelfstandig. Zij gingen hun eigen aangelegenheden behartigen, dus zichzelf regeren.
Dit impliceert ook het contact met het buitenland. Daarbij werd men al direct geconfronteerd met de vraag: Wie bent u? Geen onbekende vraag overigens, daar o.m. Antilliaanse politici zich deze vraag ook al hadden gesteld. De Curaçaose politicus mr. dr. da Costa Gomez stelde zich bij herhaling de vraag: 'wie zijn wij en wat willen wij?' De politicus dr. E. Jonckheer zei ten aanzien hiervan o.m.:

'... toch zullen de Antillen aan hun status moeten gaan denken. Verschillende landen beschouwen de Antillen nog steeds als een kolonie. Wij koesteren bepaalde gedachten om de positie van de Antillen bij de vertegenwoordiging in het buitenland te verstevigen ...'

stichting

De actualiteit van deze vraag kwam weer eens onder de aandacht door de oprichting van een stichting, die de Antilliaan zich bewuster wil doen maken van zijn eigen identiteit.
Nu doen zich daarbij natuurlijk al direct enkele vragen voor: Wat is de eigen identiteit van de Antillen en van de Antilliaan? Wat is de relatie met de niet-Antilliaan die 30 tot 40 jaren op de eilanden heeft gewoond en zich er geheel mee heeft geïdentificeerd?
Het bestuur van de opgerichte stichting gaat er vanuit, dat de Antilliaanse gemeenschap zich steeds in positieve richting ontwikkelt, dank zij de inspanningen van de overheid, kerkelijke- en vele particuliere instellingen en andere organisaties en groeperingen. Het bestuur legt er de nadruk op, dat het vele dat door niet-Antillianen is bijgedragen tot de opbouw van de Antilliaanse

Het orkest Grupo Folklorico 'Bonairiano' op Bonaire. Van links naar rechts: bamba (bamboekokers), carco (schelp), cuarta (viersnarige gitaar), wiri (schraapinstrument), carcò, gewone gitaar. (foto: R. Debrot)

gemeenschap geenszins aan de vergetelheid mag worden prijsgegeven.
De initiatiefnemers zijn zich ervan bewust, dat aan een omschrijving van het begrip 'eigen identiteit' een gedachtenwisseling vooraf moet gaan, een bestudering van de materie. Het is geen toeval dat een van de initiatiefnemers voor de oprichting van de stichting dr. A. F. Paula is, van wie een in het Engels gestelde studie is verschenen, onder de titel: 'From objective to subjective social barriers'. Hij licht deze titel toe als een historisch-politieke analyse van een zekere negatieve houding onder de negroïde bevolking van Curaçao.
Eerder zijn verschenen van professor dr. H. Hoetink 'Het patroon van de oude Curaçaosche samenleving' en van drs. R. A. Römer 'Ons samenzijn in sociologisch perspectief'. Deze studies trachten vast te leggen, wie precies de Antilliaan is, welke positie hij inneemt in de gemeenschap die de Nederlandse Antillen wordt genoemd. Langs deze weg wordt getracht de Antilliaan bewuster te maken van zijn eigen waarde en capaciteiten. Voor een bevordering van de Antilliaanse gemeenschapszin en de bepaling van zijn positie bij de vertegenwoordiging in het buitenland is dit natuurlijk belangrijk.

vele omschrijvingen

Er bestaan over het begrip 'eigen identiteit' vele omschrijvingen, die, wanneer echter niet scherp getoetst aan de realiteit, tot grote verwarring kunnen leiden. Sommigen verstaan eronder de kunstzinnig-culturele uitingen. Maar kan men het schildergenie van Van Gogh typisch Neder-

landse schilderkunst noemen en daarmee een Nederlandse identiteit bepalen? Of kan men zeggen dat de schrijftechnische wijze van Jack Kerouac typisch Amerikaans is, en wat zou in dat geval andere Amerikaanse schrijvers zoals Ernst Hemmingway en John de los Passos typeren? Ik geloof niet dat men een omschrijving van de eigen identiteit langs uitsluitend kunstzinnig-culturele wijze kan bereiken. Ligt de eigen identiteit dan misschien in de binding van de taal? Hoe zou dat dan moeten zijn in Zwitserland waar Frans en Duits wordt gesproken, of in België waar Nederlands en Frans wordt gesproken? Zijn de Amerikanen dan Engelsen en de Engelsen Amerikanen omdat zij een gezamenlijke Engelse taal hebben?
De identiteitsbepaling zal een lange weg moeten bewandelen, voordat tot een verklarende omschrijving wordt gekomen. Het is wel typerend dat nauwelijks 14 jaren na het verkrijgen van de zelfstandigheid de behoefte ertoe wordt gevoeld. Deze behoefte is te verklaren uit de trots van de Antilliaan. Sedert medio 17de eeuw is zijn gemeenschap tot een eenheid gegroeid. Deze eenheid heeft hij steeds tot uitdrukking willen brengen tegenover de nieuwkomers in het land, tegenover het buitenland en als een waardebepaling ten opzichte van een snel veranderde structuur in de Nederlandse Antillen. Deze eigen identiteit ziet de Antilliaan dan ook als een basis waarop hij niet alleen steeds kan terugvallen, maar ook van waaruit hij verder kan werken.

22.10.'68

vlag, volkslied en wapenschild

Elk volk heeft zijn eigen identiteit. Deze identiteit wordt onder meer gesymboliseerd in de onderscheidingstekens van het land ten opzichte van het buitenland, en wel de vlag, het volkslied en het wapenschild. Hierin ligt ook opgeborgen de nationale trots van het eigen karakter en de zelfstandigheid. Het was vanzelfsprekend, dat de Nederlandse Antillen na het verkrijgen van hun zelfstandigheid op 15 december 1954 ook hun eigen onderscheidingstekens zouden krijgen, hoewel zij met Nederland en Suriname één Koninkrijk vormen. Wij zouden dit enigszins kunnen vergelijken met de situatie in Nederland, waarbij ook de provincies hun eigen vlag en wapenschild voeren. De Nederlandse Antillen met een geheel eigen bevolkingsstructuur en cultuurpatroon hebben zeker recht op een eigen herkenningsteken in het buitenland.
Op 15 december 1959, de dag van het eerste lustrum van de totstandkoming van het Statuut, hees de toenmalige minister-president dr. E. Jonckheer bij het autonomie-monument op de Rijkseenheidboulevard op Curaçao voor het eerst de vlag van de Nederlandse Antillen. Hij sprak daarbij de woorden: 'Moge deze vlag het besef levendig houden, dat de Nederlandse Antillen een vrij zelfstandig land is binnen het Koninkrijk der Nederlanden en moge allen aan onze vlag die betekenis en eerbied toekennen, welke verwacht mag worden van rechtgeaarde burgers van onze gemeenschap'. En de Antilliaanse bevolking heeft gehoor gegeven aan deze roep en sedertdien kan men overal in de Nederlandse Antillen deze vlag zien waaien. De vlag is rechthoekig, bestaat uit een wit veld, waarop in het midden van de lengte verticaal een rode baan is aangebracht en in het midden van de blauwe baan zijn zes witte vijf-puntige sterren aangebracht die ten opzichte van elkaar in een ovaalvormige baan liggen. De Antillen hebben de kleuren rood, wit en blauw in hun vlag gehandhaafd om tegelijkertijd uitdrukking te geven aan de verbondenheid die zij voelen met het gehele koninkrijk.

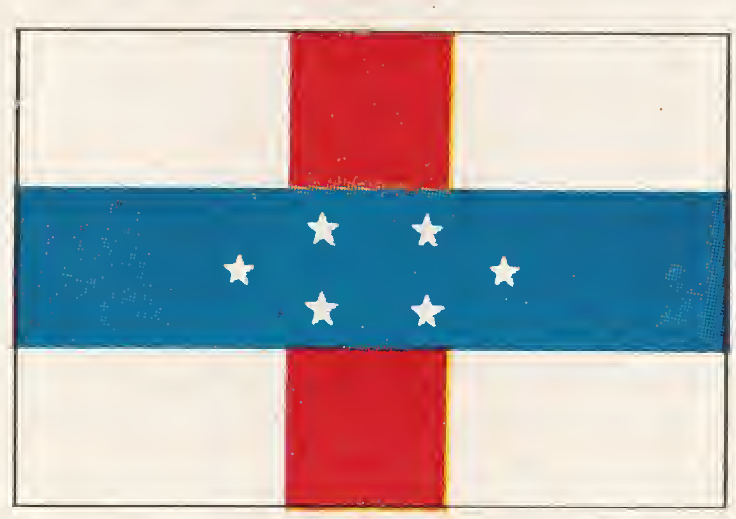
twee facetten

Men moet steeds voor ogen houden dat de Antilliaanse vlag naast de koninkrijksvlag, het rood, wit en blauw, wordt gehesen.
Bij officiële gelegenheden waaien dan ook steeds deze vlaggen naast elkaar. In 1964 werd de vlag gevolgd door het wapen en het volkslied van de Nederlandse Antillen. Evenals in de vlag vallen in het wapen al meteen twee dingen op: namelijk dat symbolisch tot uitdrukking wordt gebracht dat zes eilanden een zelfstandige eenheid vormen en ten tweede, dat zij tegelijkertijd deel uitmaken van een koninkrijk. In het wapen van de Nederlandse Antillen komen deze twee facetten tot uitdrukking in de zes sterren van azuur tegen een gouden achtergrond, terwijl het wapen wordt gedekt met de koninklijke kroon. Het voert de wapenspreuk 'Libertate Unanimus', dus 'verenigd in vrijheid'.
In 1964 werd ook het Antilliaanse volkslied officieel vastgelegd. Typerend voor de trots op de verkregen zelfstandigheid en als bewijs, dat de Nederlandse Antillen een eigen oud cultuurpatroon hebben, werd het volkslied van Bonaire verheven tot volkslied van de Nederlandse An-

tillen. Dit volkslied is vele jaren geleden gecomponeerd door de heer J. P. A. Palm. Als 'himno Bonairiano' werd het door het Bonairiaanse volk gezongen. De melodie is erg mooi en werd ook meteen uitgekozen tot volkslied van de Nederlandse Antillen.

Ook de gouverneur en de ministers en de gevolmachtigde minister van de Nederlandse Antillen voeren een eigen onderscheidingsvlag. In 1966 werd de vlag van de gouverneur aangepast aan de gewijzigde status van de Nederlandse Antillen. In plaats van het rood, wit en blauw, waarin 3 witte ballen waren aangebracht in het rood bij de stok, kwam nu een rechthoekige vlag met aan de boven- en onderzijde een rode, een witte en een blauwe baan in de kleuren van de Nederlandse vlag. De bovenste en de onderste drie banen zijn van elkaar gescheiden door een witte baan, waarop in het midden is aangebracht de verticale rode en de horizontale blauwe baan met de zes sterren uit de vlag van de Nederlandse Antillen. Thans dienen aan de gouverneur dezelfde eerbewijzen te worden verleend als die welke een lid van het Koninklijk Huis toekomen. De onderscheidingsvlag voor de Antilliaanse ministers en de gevolmachtigde minister is rechthoekig, bestaande uit een wit veld, waarop in het midden van de lengte verticaal een rode baan is aangebracht en in het midden van de hoogte horizontaal over de rode baan heen een blauwe baan. Ook hier in het midden van de blauwe baan zijn zes witte vijf-puntige sterren aangebracht, welke ten opzichte van elkaar in een ovaalvormige baan liggen. In feite dus de vlag van de Nederlandse Antillen. In deze vlag echter is in het midden van het witte vlak aan de linker bovenzijde het rijkswapen aangebracht. Dit is in azuur, bezaaid met staande blokjes van goud, een klimmende rechtsgewende leeuw van goud, gekroond met een kroon van 3 bladen en twee parelpunten van hetzelfde, getongd en genageld van keel, in de rechtervoorklauw opgeheven houdende in schuin-linkse stand een ontbloot romeins zwaard van zilver met gevest goud en in de linker een bundel van zeven pijlen van zilver met punten van goud, de punten omhoog en de pijlen tezamen gehouden met een lint van goud. Het schild is gedekt met de ko-

Links: Wapenschild en vlag van de Nederlandse Antillen
Onder: Volksdansen op Curaçao. (foto: Walter de Maar)

ninklijke kroon. In het midden van het witte vlak, aan de rechteronderzijde van de vlag is aangebracht het wapen van de Nederlandse Antillen.

voorgangers

De eilandengebieden Aruba en Curaçao zijn in feite de voorgangers geweest in het ontwerpen en voeren van een eigen wapen. Aruba opende de serie met een kleurig wapen waarin tot uitdrukking gebracht zijn de herkenningstekens van het eiland, de Hooiberg, terwijl twee handen elkander in vriendschap toegestoken zijn als symbool van de onderlinge samenwerking. Tevens wordt hierin uitgedrukt het industriële en economische leven van de 60.000 inwoners. Het schild wordt gedekt door een leeuw, terwijl het wapen wordt omlijst door een lauwerkrans.
Ook Curaçao beschikt over een fris, rijkelijk van kleuren voorzien wapenschild. Dit bestaat uit een zilverkleurig schild, waarop een gouden kroon is geplaatst. Het in twee helften verdeelde schild toont links onder de blauwe Caribische Zee met een schip, dat de Nederlandse vlag voert en de vlag van de Westindische Compagnie. De rechterzijde toont een groene boom met acht oranje appelen, symboliserend de verbondenheid met het Huis van Oranje Nassau. In het midden is het wapen van Amsterdam geplaatst, de zetel van de Westindische Compagnie.
Enige tijd geleden hebben de Kiwanisclubs van Curaçao en Aruba een boekje uitgegeven 'Onze vlaggen' van de hand van de heer J. S. Schouwé.
Door het Antillenhuis in Den Haag is een kleine brochure uitgegeven over de vlag van de Nederlandse Antillen welke op aanvraag gratis wordt toegezonden.

9.7.'68

papiamento

Nu er ruim 6000 Antillianen in Nederland wonen en werken, zal men ongetwijfeld wel eens enige van uw rijksgenoten in een geheel andere taal dan het Nederlands hebben horen praten. Men zal zich hebben afgevraagd wat dat voor een taal is, en misschien zal men zich ook hebben afgevraagd welke functie deze taal bekleedt in de Antilliaanse gemeenschap, kortom, welke positie neemt het Papiamento in op de zes eilanden van de Nederlandse Antillen.

In feite is het Papiamento een oude taal, die al sinds omstreeks 1650 op Curaçao, Aruba en Bonaire wordt gesproken. Op de Bovenwindse Eilanden nl. Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba wordt Engels gesproken. Het Papiamento is ontstaan uit de noodzaak van mensen van verschillende nationaliteit en ras om een middel te vinden zich aan elkaar verstaanbaar te maken. Deze grondleggers van de Antilliaanse gemeenschap in de jaren 1650–1700 vonden elkaar in de lingua franca, die tot op de dag van vandaag gesproken wordt.

Een feit is, dat het Papiamento, zoals de zaken er nu voor staan, zich zal blijven ontwikkelen als de taal van de Nederlandse Antillen. Deze uit het Spaans, Engels, Nederlands, Afrikaans, Portugees en Frans voortgekomen taal biedt zelfs de mogelijkheid voor een literatuur.

Het proza, de poëzie en de toneelliteratuur kunnen zich hierin steeds meer ontwikkelen. Het is een melodische taal zoals b.v. uit de eerste regels van het gedicht 'Atardi' van J. S. Corsen blijkt:

Ta pakiko mi no sa
Ma esta tristu mi ta bira
Tur atardi ku mi mira
Solo baha den lamá

Vertaald door Cola Debrot, luidt het:

Het wordt mij droef te moede,
al weet ik niet waarom.
Ik zie de zon verbloeden
diep aan de horizon.

De Antilliaan houdt van zijn taal. Hij spreekt hem thuis, op straat, in zijn vriendenkring en op de speelplaats van de school. Dit laatste ter illustratie, omdat officieel het Nederlands de taal is die op school wordt gehanteerd voor het les geven en in de ambtelijke wereld voor het officiële verkeer. In de afgelopen decennia hebben verschillende Antillianen zich bezig gehouden met een studie over het Papiamento. In dit opzicht zijn bekend geworden: drs. Raul Römer, drs. J. Ph. de Palm, drs. L. H. Daal, Antoine Maduro, Guillermo Rosario, Enrique Goilo en Pierre Lauffer. Deze studies leidden er o.m. toe, dat aan de Gemeentelijke Universiteit in Amsterdam colleges over deze taal worden gegeven door drs. Römer en dat door de heer Goilo een grammatica is samengesteld, die in compacte vorm de elementaire kennis van Papiamento overdraagt.

studie

Wat omvat nu een studie van het Papiamento? In de eerste plaats de schrijfwijze. Hoe schrijft men b.v. het woordje 'ku' (hetgeen 'met' bete-

Steelband op de pier van St. Maarten.
(foto: Kon. Inst. v. d. Tropen)

kent)? Met een 'u' of met 'oe', met een 'c' of met een 'k', als 'cu', 'coe', 'ku' of 'koe'? Een grote keuze dus. Teneinde tot een definitieve oplossing te komen van deze hangende kwestie over de spelling van de Antilliaanse landstaal van de Benedenwindse Eilanden, heeft de minister van cultuur en opvoeding van de Nederlandse Antillen aan drs. R. A. Römer opdracht gegeven een concept-spelling voor het Papiamento te ontwerpen.

Een tweede facet van deze studie is de vraag of het Papiamento op school moet worden ingevoerd, zo ja, in welke klas moet worden begonnen en tot welk leerjaar. Men moet er nl. rekening mee houden, dat de Antillianen voor hun verdere studie aangewezen zijn op Nederland of een ander land. Het Engels, Spaans en Nederlands zijn in dit verband ook erg belangrijk. De vraag is nu: moeten deze talen vanuit het Papiamento worden geleerd of moet het Papiamento gedurende de eerste drie jaren zorg dragen voor de algemene vorming, van waar uit het verdere onderwijs gemakkelijker zal worden. Het Antilliaanse kind wordt nl. gedurende de eerste zes jaren van zijn leven geheel in het Papiamento opgevoed en hoort ook uitsluitend deze taal om zich heen spreken. Wanneer hij dan ook voor het eerst op school komt is het Nederlands bijna een vreemde taal voor hem.

positie

Bij het bestuderen van de positie van het Papiamento in de Antilliaanse gemeenschap zijn er natuurlijk ook de stemmen van diegenen die ten aanzien van de algehele invoering hiervan een andere opvatting zijn toegedaan. Zij vragen zich af of de woordenschat, grammatica en zinsconstructies voldoende zijn om er een wetenschappelijk betoog in te houden. Ook zouden in de eilandsraad van de vier eilandgebieden en in de Staten van de Nederlandse Antillen geen betogen in de landstaal kunnen worden gehouden en evenmin de notulen kunnen worden gemaakt. De praktijk heeft deze twee motiveringen achterhaald. De volksvertegenwoordigers spreken nu geregeld in de landstaal, terwijl tijdens een onlangs in de Antillen gehouden congres over het Papiamento drs. R. Römer zijn ruim 2½ uur lang durend betoog in het Papiamento hield.

Een warme voorstander van een algehele invoering van het Papiamento is ook de groepering, die een grotere bewustwording van de eigen Antilliaanse identiteit voorstaat en het Papiamento een belangrijk middel hiervoor vindt.

30.10.'68

taal

Wanneer aandacht wordt besteed aan de taal en de cultuur van de Nederlandse Antillen wil ik mij beperken tot de drie eilanden vlak vóór de Venezolaanse kust: Aruba, Bonaire en Curaçao. In de eerste plaats omdat men op deze eilanden Papiamento spreekt, in tegenstelling tot de Bovenwindse Eilanden Saba, St. Maarten en St. Eustatius, waar Engels de voertaal is.
In de tweede plaats omdat op al de Benedenwindse eilanden een soortgelijk cultureel patroon te bespeuren valt, terwijl op de drie andere eilanden dit vrijwel verschillend, afwijkend is. Het zou onjuist zijn te beweren, dat de Antilliaanse gemeenschap een poly-linguaal karakter heeft. Er zijn Antillianen, die drie à vier verschillende talen spreken, maar daarmee is geenszins bewezen, dat dit een algemene karaktertrek is van de hele bevolking.

bi-linguaal

Wat men wel met zekerheid kan stellen, is dat de Antilliaanse gemeenschap een 'bi-linguaal' karakter heeft. Immers de gemiddelde Antilliaan kan zich behalve in zijn moedertaal, Papiamento, ook in het Nederlands, de officiële taal, uitdrukken.
De Antillen hebben, zoals gemeld, een eigen taal, het Papiamento. Men kan dit fijn vinden of betreuren, aan dit feit valt niets te veranderen.
De Afrikaanse slaven, die vroeger naar de West werden getransporteerd, spraken het zgn. 'kust-Portugees'. Het Portugees was ten tijde van de West-Indische Compagnie de gebruikelijke taal op de factorijen langs de Westkust van Afrika. Hier werden de negers uit de binnenlanden bijeengebracht om te worden verscheept. Aangezien de verschillende negerstammen ieder een verschillend dialect hadden en de negers elkaar onderling dus niet konden verstaan, zochten zij een toevlucht tot de taal, waarmee zij telkens weer werden geconfronteerd. En dat was het Portugees. Zij adopteerden deze taal en zo ontstond een 'lingua-franca', een hulptaal, die zij wèl allemaal verstonden.
Met de negerslaven is dit neger-Portugees in de West gekomen en sinds Peter Stuyvesant in 1647 op Curaçao een centrum voor de slavenhandel gesticht had, heeft deze taal zich verder ontwikkeld tot wat vandaag door iedereen in de Antillen wordt gesproken, het Papiamento.
Deze benaming dankt haar ontstaan aan het werkwoord 'papiar', dat 'spreken' of 'babbelen' betekent. Het gebruik van deze taal heeft zich niet beperkt tot een mondeling communicatiemiddel van de vroegere slaven. Ook de blanke slavenhandelaren en plantagehouders bedienden zich ervan. Zij wordt tegenwoordig door iedere Antilliaan, blank of bruin, gesproken en er zijn ook dagbladen, die het volk in deze taal bereiken.

dubbel-cultuur

Het valt niet te ontkennen, dat er de laatste tijd ook meer aandacht aan wordt besteed. Hierbij ligt de nadruk op 'de laatste tijd', want het Papiamento en daarmee de eigen cultuur, werd in het verleden lang niet altijd van overheidswege gestimuleerd.

Het bespelen van de bastèl en de tjapi. (foto: Fischer)

Integendeel, de eigen cultuur, in tegenstelling tot de Nederlandse cultuur in de Antillen, is tegen de verdrukking in gegroeid. De waardering voor de eigen taal door Antillianen zelf is ook niet altijd even groot geweest. Zo getuigt dr. J. Hartog ervan, dat omstreeks 1943 Nicolaas van Meeteren, een ras-echte Curaçaoënaar en beschrijver van de Curaçaose folklore, weigerde een door hem in het Nederlands gehouden lezing ook nog eens in het Papiamento voor te dragen. Een andere Curaçaoënaar, Abraham Jessurun, schijnt nog verder te zijn gegaan en beweerde, dat het Papiamento geen taal is. Nog geen vijftien jaar geleden kon het op school gebeuren, dat een scholier een standje kreeg, als hij onder de pauze Papiamento sprak. De uit Nederland komende onderwijzers zeiden dan dat het nadelig was voor het aanleren van het Nederlands.

Er zijn echter ook Antillianen geweest (en het aantal is vandaag groter geworden), die getracht hebben deze taal in stand te houden door zich ernstig te wijden aan de geschiedenis, taal- en letterkunde ervan. Tot de taalkundigen onder hen worden gerekend W. M. Hoyer, E. Goilo, L. H. Daal, A. Maduro, R. Römer en J. de Palm. Van dichters en prozaïsten zouden wij gemakkelijk een lange lijst kunnen opstellen, al was het alleen maar om aan te tonen, dat er in het Papiamento ook geschreven wordt. We volstaan echter met drie namen: Pierre Lauffer, Ellis Juliana en Luis Daal.

Kortom, naast de op kunstmatige wijze, van buitenaf opgelegde Nederlandse cultuur, ziet men hier een eigen, van binnenuit groeiende cultuur. Men zou kunnen spreken van een 'dubbel-cultuur' in de Nederlandse Antillen.

Het zou van weinig cultuurinzicht getuigen om de ene te stimuleren en de andere te niet te doen of althans tegen te werken door bijvoorbeeld een taktiek van 'afwachten' en beslissingen opschorten. Wij denken hierbij aan het feit, dat er van het Papiamento nog steeds geen officiële spelling bestaat.* En dit is volstrekt geen gevolg van een gebrek aan linguïsten of taalexperts. De oorzaak daarvan moet eerder worden gezocht in de algemene tendens van een slappe houding tegenover de eigen cultuur.

Leden van een folkloristische dansgroep op Curaçao.

commissie

In 1960 is er op particulier initiatief een commissie in het leven geroepen om de mogelijkheden te bestuderen van een uniforme schrijfwijze. In 1961 kwam er een rapport tot stand van een op de fonetiek gebaseerde schrijfwijze; dit rapport werd de regering officieel aangeboden en is vooral belangwekkend vanwege de aanbevelingen, die deze commissie (Fo'i hopi, un so) in concreto doet. Maar sindsdien is niets officieels gebeurd. Men zwijgt het werk van die commissie dood en volhardt liever in de tactiek van afwachten. Ondertussen kan de 'Movemento pa promové Papiamento', een soort Papiamentse beweging, niet aan het werk gaan, omdat er geen officiële spelling bestaat. Want waar het deze groep van Antilliaanse onderwijzers om te doen is, is nu eindelijk te beginnen met het onderwijs van de eigen moedertaal. Men heeft jaren afgewacht en sinds kort is er weer een nieuwe spelling, evenals die in 1961 voorgesteld werd op grond van fonetiek en fonologie, geïntroduceerd. Misschien komt men ditmaal wel tot doorvoering en officiële invoering ervan. Als er eenmaal een aanvang gemaakt wordt met het onderwijs in het Papiamento en de eigen cultuur, met name de literatuur, volop gaat bloeien, zou er dan nog sprake zijn van een 'dubbel-cultuur'?

Of zouden de Antillen dan, cultureel gezien, gekomen zijn op een punt, waar zij al hadden behoren te zijn? 10.6.'69

* redactie: op 16 januari 1970 heeft de premier van de Nederlandse Antillen het concept van de officiële spelling van het Papiamento, dat is samengesteld door de heer R. Römer, aangeboden tijdens een bijeenkomst in Willemstad.

literatuur

Ditmaal wil ik trachten om een inventaris op te maken van de eigen Antilliaanse cultuur.
Ik beperk mij daarbij echter tot de literatuur, niet omdat er geen andere vormen van kunstuitingen zouden zijn, maar om de eenvoudige reden, dat de literatuur nu eenmaal de meest ontwikkelde vorm van kunst in de Antillen is.
Toen omstreeks 1910 Corsen zijn eerste gedicht in het Papiamento schreef, was het nog zo, dat het Papiamento niet als taal werd beschouwd.
Omstreeks 1947, dus 37 jaar later, kreeg het Papiamento meer betekenis en dit heeft o.a. de opvoering van toneelstukken in de landstaal bevorderd. Het bekende stuk 'l'Avare' van Molière en 'le Médecin malgré lui' werden door May Henriquez in het Papiamento vertaald als 'Shon Pichiri' respectievelijk 'Ami dòkter, lubidá'. Daarvóór werd het Middeleeuwse stuk 'Marieke van Nimwegen' door Raul Römer vertaald als 'Mari di Malpaïs'.
Jules de Palm heeft in 1955 van hetzelfde stuk een bewerking gemaakt, speciaal voor Aruba en wel met de titel 'Mari di Mahuma'.
In oktober 1955 volgde het stuk 'Juancho Picaflor' van René de Rooy, een bewerking van Don Juan Tenorio, het bekende werk over de 'Don Juan' van de Spaanse toneelschrijver José Zorillo. In de meeste gevallen kwam dit tot stand met medewerking van de Stichting Cultureel Centrum Curaçao. Begin 1968 werd van Shakespeare het stuk 'a Midsummernight's dream' in het Papiamento opgevoerd met medewerking van de Sticusa, de Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen te Amsterdam. Het stuk werd vertaald door Jules de Palm; regisseur was Henk van Ulsen. Het blijft echter niet bij vertalingen. Van de hand van Hubert Booi, een Bonairiaan, die op Aruba woont, is het originele passiespel 'Golgotha'.
Willem Kroon, Manuel Fraai, Pater Poiesz e.a. hadden eerder al kerstspelen en farsen in het Papiamento geschreven. 'Gydelcra', een geheel in het Papiamento gesteld tijdschrift, verscheen voor het eerst in 1944 en is van belang geweest voor de 'bewustwording' van de Papiamentse zaak.

tijdschrift

Het literaire tijdschrift 'Simadán', dat in 1950 opgericht werd door Pierre Lauffer, Nicolás Piña, Rafael Martínez en Andrés Grimar (pseudoniem van de eerder genoemde René de Rooy) was ook zeer karakteristiek voor de Antilliaanse cultuur.
In dit tijdschrift werden nl. uitsluitend bijdragen in het Papiamento opgenomen, althans aanvankelijk, want later verschenen er ook Nederlandse en Spaanse teksten. Men was waarschijnlijk gedwongen om de taal-preferentie, met name voor het Papiamento, op te geven.
Immers, we hebben gezien, dat de Antilliaanse gemeenschap wat taalgebruik aangaat, een zeer flexibel karakter heeft. Ondanks het feit, dat dit literaire tijdschrift een kort bestaan had (er zijn slechts enkele nummers verschenen), heeft het toch een grote invloed gehad op de bloei van de literatuur in de landstaal.

Carnaval op Aruba.

Toen in 1954 door het Cultureel Centrum Curaçao een literatuurprijsvraag werd uitgeschreven, waren er 62 inzendingen, waarvan méér dan de helft in het Papiamento was gesteld. De rest was in het Nederlands, Spaans of Engels.
Naast Joseph Corsen, de pionier van het gedicht in de landstaal zijn het vooral de dichters Pierre Lauffer, Ellis Juliana en Luis Daal, die de Antilliaanse literatuur met hun poëtisch œuvre hebben verrijkt.
Een opvallende trek van het werk van Lauffer is, dat het veel romantische elementen vertoont. Thema's als de eenzaamheid, ontgoocheling enz. zijn bij hem geen zeldzaamheid.
De gedichten van Ellis Juliana zijn opgewekter. Zijn composities, waarbij hij o.a. bepaalde figuren uit de Antilliaanse gemeenschap treffend weet te schetsen, zijn vooral bekend om hun humor. Heel vaak echter, onderkent men onder die laag humor een milde ironie.
De gedichten van Luis Daal zijn, in tegenstelling tot die van Pierre Lauffer bijvoorbeeld, vaak verticaal gericht. Ze doen ons soms denken aan de mystieke gedichten van Guido Gezelle. Uiteraard zijn er, behalve de hierboven genoemden, andere dichters en schrijvers, die in de landstaal schrijven, maar de inventaris van hun werk is relatief zo klein, dat men zich moeilijk een concreet beeld daarvan kan vormen.
Dichters zoals Nicolás Piña, Hubert Booi en Ornelio Martina, die nooit tot bundelen zijn gekomen. Van de laatste echter is een bundel korte verhalen bekend ('Ban ban pasa un rondu'), die in 1954 de prijs voor verhalen gewonnen heeft. In datzelfde jaar won ook Guillermo Rosario de literaire prijs voor Papiamento met zijn novelle 'Dos Bida' (Twee Levens).
Luis Daal behaalde in datzelfde concours de eerste prijs voor korte verhalen in het Spaans met zijn bundel 'Cada vida es un mundo' (ieder leven is een wereld).
De verteltrant van Guillermo Rosario is boeiend, al is zijn stijl niet altijd even verzorgd als die van b.v. Pierre Lauffer. Maar erkend moet worden, dat hij erin geslaagd is te komen tot het schrijven van een langer verhaal met een probleemstelling, intrige en ontknoping, iets wat nog weinige Antilliaanse literatoren gepresteerd

jongere generatie

Tot de dichters van de jongere generatie behoren o.a. Frank Martinus en Federico Oduber. De eerste is radicaal ingesteld, de tweede is meer sociaal georiënteerd.
In de poëzie van Oduber treedt een nieuw element naar voren. Was de ironie van b.v. Ellis Juliana, waarbij hij de negatieve aspecten van de Antilliaanse gemeenschap schetste, overgoten met een laagje humor, de ironie van Oduber is helemaal niet gecamoufleerd. Integendeel, zijn poëzie is naakt en zijn verbittering treedt duidelijk naar voren. Zijn taal is nl. onomwonden, zonder omhaal, directer!
Sinds 1960 is er, voor zover ons bekend, geen literair tijdschrift meer verschenen, althans niet een bij uitstek Antilliaans tijdschrift. Het ontstane hiaat werd sindsdien opgevuld door de 'Antilliaanse Cahiers'. Maar de stimulerende kracht voor de jongere generatie, die op zoek is naar de eigen identiteit, was bij dit tijdschrift ver te zoeken.
Veel nuttiger lijkt ons een blad, waarin behalve gedichten en verhalen ook literaire essays en kritieken opgenomen worden, waardoor er meer waardering zou kunnen ontstaan voor de eigen literatuur. Een blad, dat zich, naast de functie van een literaire oogst, tot doel stelt deze oogst zoveel mogelijk begrijpelijk en acceptabel te maken.
Daarbij dient men zeker rekening te houden met het sterk hybridisch karakter van de literatuur in de Nederlandse Antillen, een meng-literatuur. Niet uitgesloten is echter de mogelijkheid, dat men zich sterk geconfronteerd ziet met een literatuur uitsluitend in de landstaal.

17.6.'69

nieuwe literaire stromingen

Wanneer men in Nederland aan een leerling middelbare school zou vragen enkele namen te noemen uit de Antilliaanse literatuur dan zou allereerst Cola Debrot worden genoemd en vervolgens Boeli van Leeuwen en Tip Marugg. Van hun werken zouden waarschijnlijk alleen bekend zijn 'Mijn Zuster de Negerin', 'Rots der Struikeling' en 'Weekend Pelgrimage'. Jammer, want de Antilliaanse literatuur kan niet alleen prat gaan op een veel groter oeuvre van deze drie schrijvers, maar ook op een veel groter aantal schrijvers en schrijfsters. Uit het hedendaagse auteursmilieu kan men zo vlotweg al noemen: Oda Blinder, Pierre Lauffer, Jules de Palm, Frank Martinus Arion, Guillermo Rosario, Henry Habibe, Luis Daal, René de Rooy, C. de Haseth enz. Een keur van schrijvers dus met diverse uitgaven op hun naam. Ik heb daarbij niet eens genoemd toneelschrijvers en -schrijfsters zoals May Henriquez, Raul Römer en Bonofacio.
De onbekendheid in Nederland met het merendeel van deze auteurs schuilt in het feit dat zij in de landstaal, het Papiamento, schrijven. Met de hantering van de landstaal hebben ook zij hun bijdragen geleverd in de culturele opbouw van het land.

sociaal-cultureel

De bestudering van de eigen identiteit en de erkenning van dit fenomeen vindt in deze auteurs een belangrijke ondersteuning. De vraag rijst dan meteen: Kan men spreken van een sociale of politieke geëngageerdheid? Ik meen te mogen zeggen dat veel in het Papiamento schrijvende Antillianen een sociaal-culturele geëngageerdheid hadden. Daarbij moet tegelijkertijd worden opgemerkt dat dit niet iets van de laatste jaren is, maar in feite reeds in de jaren 1940–1945 zijn oorsprong vond. De toenmalige kolonie was afgesloten van het moederland Nederland waardoor de zes eilanden als het ware reeds in die jaren op eigen benen stonden en het eigen culturele element tot ontplooiing kon komen. Bekend is in dit verband het trio Julio Perenal, dat zich ten doel had gesteld de oude Curaçaose kunstzinnige uitingen nieuw leven in te blazen. Perenal is de verzamelnaam van de drie Curaçaose auteurs Jules de Palm, René de Rooy en Pierre Lauffer. Het oude Curaçaose lied en de inheemse muziekvormen kregen een nieuwe kans en bleken al direct ingang te kunnen vinden bij de Antilliaanse bevolking.
Als pendant van de Nederlandstalige periodiek 'De Stoep' werd het literaire tijdschrift 'Simadán' opgericht. Promotor van het Papiamento als literaire taal was daarbij de helaas zo jong overleden Nicolás Piña.

grammatica

De hantering van het Papiamento, onderhevig aan verschillende grammaticale richtlijnen en schrijfwijzen, begon toen al een onderwerp van studie te worden. Schrijvers en dichters als Pierre Lauffer, Luis Daal, Raul Römer, Antoine Maduro en Jules de Palm overlegden geregeld over de schrijfwijze van hun taal. Deze studie is uitgelopen in een opdracht aan de in Nederland woonachtige dr. Raul Römer om voor de

Folkloristische dansers tijdens een optreden voor toeristen in de nachtclub 'Cave de Neptune' in hotel Curaçao International. (foto: Hart's Camera)

Antilliaanse regering een concept grammatica van het Papiamento samen te stellen. Het werken voor de Antilliaanse gemeenschap door een bestudering van de lingua franca is een verdienste van betekenis van de zijde van deze literatoren. Mijns inziens kenmerkt de jonge Antilliaanse literatuur, voor wat betreft de auteurs die de eilanden nauwelijks of nooit hebben verlaten, zich door een oriëntatie over het eigene. Het zoeken naar zijn eigen identiteit vindt men in eerste instantie dan ook terug in de gedichten en verhalen van eerder genoemde groep Perenal en later bij Ellis Juliana en Guillermo Rosario.

Pierre Lauffer en Guillermo Rosario zoeken geregeld naar de betekenis van de geschiedkundige slavenleider Tula. In dit verband wil ik even citeren het gedicht van Pierre Lauffer, in een vertaling van Cola Debrot 'De slaaf spreekt'.

Ik had geen leven, ik ga de dood in
Wreedaard zonder ziel
Hoe vin-je de wonden op mijn rug?
Hoe vin-je dat ik aan alle kanten bloed?

Geen ogenblik was ik veilig in je handen
Zonder reden sloeg je mij in het gezicht,
Je hebt mij gestriemd met de karwats.
Je hebt mij gesleurd over de barre grond.
Het dagelijks voedsel heb je mij onthouden.

Wees tevreden. Je hebt je doel bereikt.
Nog één minuut en ik barst en sterf.
Maar de geschiedenis is nog lang niet uit.
De rekening wordt ingediend
ná mijn dood.

handicap

Een grote handicap voor de Antilliaanse auteur, die de gemakken van een goed georganiseerd uitgeversbedrijf niet bij de hand heeft, is de moeilijkheid om zijn werk bij de lezer te krijgen. In veel gevallen moet hij niet alleen het manuscript verzorgen, maar ook zelf een drukker zoeken en bovenal zijn boek aan de man brengen. In eerste instantie heeft hij dan ook enorme kosten alvorens zijn boek in een boekenkast staat. Deze handicap staat een voortgezette ontplooiing van de in het Papiamento geschreven literatuur in de weg.
Sedert een tweetal jaren hebben gelukkig ook een paar nieuwe literaire tijdschriften het licht gezien. Deze zijn het in Nederland uitgegeven tijdschrift 'Watapana' en het op Curaçao uitgegeven tijdschrift 'Ruku' onder de éénmansredactie van Frank Martinus Arion.
Een stimulans om diepere inhoud te geven aan de Antilliaanse literatuur is de door het Curaçaose bestuurscollege ingestelde jaarlijkse Cola Debrot-prijs. Een van de eerste schrijvers die daarmee beloond werd voor zijn verdienstelijk werk is de in deze lezing al meermalen genoemde schrijver-dichter Pierre Lauffer.
Het Nederlandse systeem van de stipendia kent de Nederlandse Antillen nog niet. Literatuur bedrijven is voor de jonge Antilliaan dus als het ware een hobby bedrijven, die geld kost. Wanneer dan ook een boek verschijnt, waarbij men niet, zoals in Nederland de naam van de uitgeverij op de omslag kan vinden, dan moet men diep respect hebben voor de moeite die is getroost om deze publikatie mogelijk te maken.

23.12.'69

buurthuiswerk

In Nederland is het buurthuiswerk al in 1892 begonnen met de oprichting in Amsterdam van 'Ons Huis', aanvankelijk eerst bedoeld alleen voor het jeugdwerk en later ook voor het volwassenen-werk.
In de Nederlandse Antillen zijn de eerste organisatie-vormen van het buurthuiswerk pas in 1959 terug te vinden. Dus eigenlijk bijna 70 jaar. later. Maar in beide landen heeft een zelfde achtergrond geleid tot deze sociale instelling, en wel de industriële revolutie. In de Antillen was dit de rationalisatie bij de grote olieraffinagebedrijven waardoor duizenden, onder wie veel jongeren, zonder werk kwamen te zitten. Er ontstond een jeugdsector die niet georganiseerd was en waarvoor mogelijkheden moesten worden gevonden voor deelname aan sociaal-culturele activiteiten. Daarnaast werd tegelijkertijd ook de behoefte gevoeld om de ouderen in het buurthuiswerk te betrekken, alsmede de georganiseerde jeugdverenigingen en andere wijkorganisaties. Dit houdt niet in, dat er in de Antillen op dit gebied nooit iets is gedaan. Gedurende de jaren van de Tweede Wereldoorlog heeft b.v. op Curaçao in het kwartier Villa Maria wijlen dr. Hugenholtz bijzonder goed werk gedaan. De op Curaçao zeer bekende medicus spaarde kosten noch moeite om met name de jongens op te vangen en hen via de sport in georganiseerd verband te laten optreden.

stichting

De behoefte aan deskundige, geoefende leiders die als beroep dit werk zouden gaan doen werd steeds meer gevoeld. Evenzo de behoefte aan lokaliteiten waar op een efficiënte wijze veel vormen van sociaal-culturele activiteiten, waaronder het geven van cursussen, konden plaatsvinden. Deze problematiek deed zich op alle eilanden voor. Om tot een bundeling van krachten op Curaçao te komen werd in 1961 opgericht de Stichting Buurtcentra Curaçao als overkoepelend orgaan voor het buurthuiswerk. Deze stichting stelt zich ten doel om op niet confessionele basis de geestelijke, maatschappelijke en lichamelijke ontwikkeling van de bevolking van Curaçao te bevorderen. Daarvoor zullen de volgende activiteiten worden ontplooid: buurtcentra, die worden opgericht een maximum rendement geven; het geven van hulp en begeleiding aan buurtcentra bij de uitvoering van jeugdwerk, volwassenen-werk, volksontwikkelingswerk, buurtwerk en gezinsmaatschappelijk werk en het bevorderen van een goede samenwerking tussen de verschillende buurtcentra onderling.

activiteiten

En inderdaad ging er een stimulerende werking uit van de stichting. Op Curaçao zijn thans 10 buurtcentra bij deze stichting aangesloten. Zij bestrijken een bevolking van ca. 6000 gezinnen. Wat voor werk doen deze centra nu? In de eerste plaats vinden hier de activiteiten plaats die men ook elders in soortgelijke centra kent zoals toneel, dans, muziek en handenarbeid. Volwassenen kunnen er cursussen volgen in koken, hygiëne en opvoeding van kinderen. Het programma is echter ook soepel gehouden om te kunnen

Cultureel Centrum op Aruba. (foto: Sticusa)

voldoen aan de eisen die op een bepaald moment gesteld kunnen worden.
Een typerend voorbeeld hiervan is de cursus Nederlands, die werd ingesteld om oudere jongens en meisjes, meestal ongeschoolde werknemers en werkneemsters, in staat te stellen op een meer gemakkelijke wijze herscholingscursussen en opleidingsscholen te laten volgen. Een tweede voorbeeld is de tegemoetkoming aan het probleem van de overmate aan vrije tijd na de invoering van de vrije zaterdag. Lezingen, film – en discussie-avonden vullen de praktijkcursussen aan.
Ook de andere eilanden van de Nederlandse Antillen kennen een soortgelijke problematiek. Op Aruba liep de werkgelegenheid ten gevolge van de automatisering bij de olieraffinaderij eveneens terug, waardoor veel jongeren werkeloos werden. Ook hier de noodzaak van de aanpassing aan de gewijzigde omstandigheden van de vrije zaterdag e.d. Verschillende instellingen als de Frères de la Salle, Y.M.C.A. e.a. hebben zich op deze problemen georiënteerd en doen voortreffelijk werk bij de opvang van de jeugd in Oranjestad, San Nicolas en in de buitendistricten.

experiment

Sociaal-cultureel werk is, vooral wat betreft de nieuwe landen een experiment, een zoeken naar de meest efficiënte vorm, ondanks het gebrek aan geld, deskundige leiders, lokaliteiten en ervaring. Een voorbeeld hiervan was de vraag of het volkshogeschoolwerk, zoals dat in Nederland werkt, moet worden overgeplant in de Nederlandse Antillen of ingeschakeld zou moeten worden in het buurthuiswerk. Tezamen met jonge Antillianen werken de bekende Nederlandse volkshogeschooldeskundigen Freese en Schouten naar een beantwoording van deze vraag. Een gemiddelde voor alle zes eilanden te vinden is daarom moeilijk, omdat elk eiland historisch een andere groei kent. Terwijl op Curaçao reeds de oplossing is gevonden in de Stichting Buurtcentra werkt Aruba aan de inpassing van het buurthuiswerk in het gehele sociale bestel van het eiland. Verschillende voorstellen van de op dit gebied deskundige drs. de Raadt zijn momenteel in studie op Aruba.
Bonaire kent, zowel in Kralendijk als in Rincón, centra, die bezig zijn een programma op te bouwen, dat tegemoet moet komen aan de specifieke problematiek van het flamingo-eiland. Binnen niet al te lange tijd zal op Rincón een modern buurtcentrum worden geopend.
Geheel eigen aan zijn exotische, veeltalige omgeving is in Philipsburg op Sint Maarten het buurtcentrum de 'maison de culture' genoemd. De gehele gemeenschap spant zich in om dit centrum representatief te maken voor het snel in bevolking, handel en toerisme groeiende eiland.
Op Saba en Sint Eustatius, met elk nauwelijks 1000 inwoners doen de leerkrachten en kerkelijke instanties voortreffelijk werk. Deze eilandjes, enigszins afgesloten van de wereld en verstoken van al die mogelijkheden die de grotere eilanden kennen, behoeven in zeer grote mate de opvang van de jeugd. Hier speelt bijvoorbeeld een heel belangrijke rol het bibliotheekje. Er zijn weinig plaatsen waar men zo gretig naar de leeszaal stapt als juist op deze eilandjes in de Caribische Zee.

3.6.'69

In de uitgave 'Schakels' zijn o.m. verschenen de nummers:

S 40	Suriname; zijn bossen, savannen, rivieren en polders
S 57	Suriname bouwt aan zijn toekomst
S 58	het Brokopondoproject in Suriname
S 62/NA 45	landbouw en veeteelt in Suriname en de Nederlandse Antillen
S 70	bewoners van het binnenland van Suriname
S 71	bewoners van de kuststreek in Suriname
S 72	twintig jaar machinale landbouw in Suriname
NA 44	Nederlandse Antillen, Bovenwindse eilanden
NA 55	ontwikkeling van het toerisme in de Nederlandse Antillen

Voorts zijn verschenen:

- fotomapjes en kaartjes van Suriname en de Nederlandse Antillen,
- de rechtsorde in het Koninkrijk der Nederlanden,
- Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden,
- tien jaar Statuut 1954–1964,
- de eilandenregeling Nederlandse Antillen met toelichting,
- Holland Herald, Netherlands Antilles, Special Issue,
- Holland Herald, Suriname, Special Issue.

Deze uitgaven zijn, voorzover voorradig, gratis verkrijgbaar bij het **Bureau Voorlichting van het Kabinet van de Vice-Minister-President, Herengracht 19a, Den Haag (postbus 115), tel. 070 - 624301.**

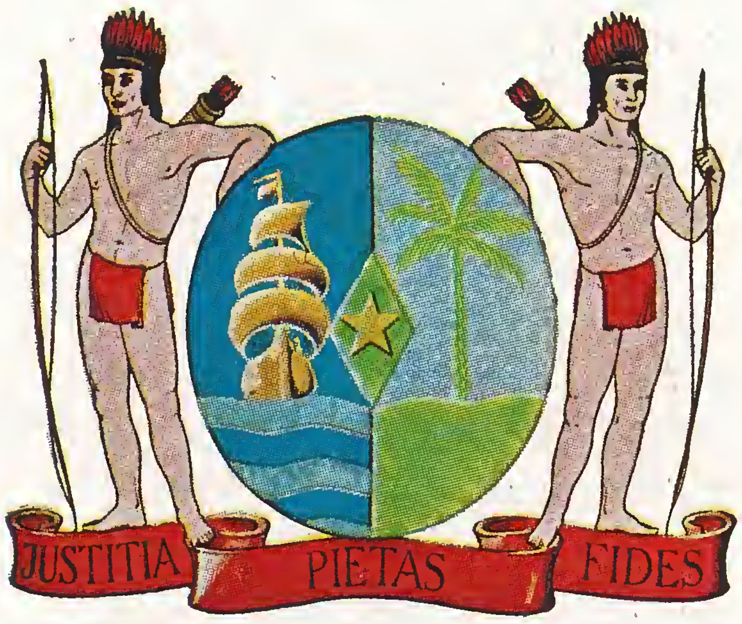
Een abonnement op 'Schakels' (verschijnt ongeveer 6 keer per jaar) is geheel gratis en kan bij genoemd adres worden aangevraagd.

Ook in de meeste bibliotheken in Nederland zijn 'Schakels' en andere uitgaven van het Kabinet van de Vice-Minister-President over Suriname en de Nederlandse Antillen aanwezig.

Voorlichting over Suriname en de Nederlandse Antillen wordt wekelijks iedere maandag (17.20 u. –17.30 u.) en dinsdag (17.00 u.–17.10 u.) via radio Hilversum gegeven.

Voorlichtingsmateriaal over beide landen is voorts verkrijgbaar bij Sticusa, Amsterdam. Diasets, foto-albums, expositie-sets, films, geluidsbanden alsmede leskoffers voor onderwijsdoeleinden worden gratis in bruikleen gegeven. Fotoboekjes en lesbrieven worden tegen geringe vergoeding geleverd.

Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen (Sticusa), J. J. Viottastraat 41, Amsterdam, tel. 020-719944.

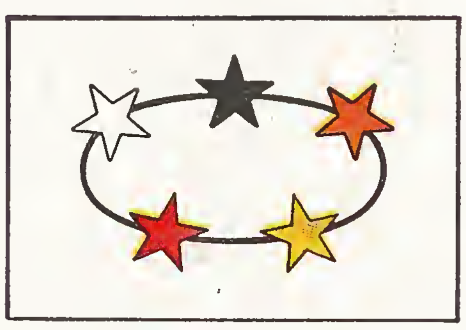

Suriname

Wapen H.M. de Koningin
tevens rijkswapen

Nederlandse Antillen

Suriname

Nederland

Nederlandse Antillen

Koninkrijk der Nederlanden

Vormgeving: Staatsdrukkerij / 's-Gravenhage
Druk: nv Drukkerij Dijkman / 's-Gravenhage

925726*-57